

ปัจจัยที่มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาการสอนสังคมศึกษาของนิสิต

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

FACTORS AFFECTING LEARNING ACHIEVEMENT IN SOCIAL STUDIES TEACHING OF STUDENTS IN MAHACHULALONGKORNRAJAVIDYALAYA UNIVERSITY SURIN CAMPUS

นายเมฆไท ละม้ายวรรณ*

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์คือ ๑) เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาการสอนสังคมศึกษา ๒) เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคและแนวทางแก้ไขการเรียนการสอนรายวิชาการสอนสังคมศึกษาของนิสิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงพรรณนา ประชากรกลุ่มเป้าหมายจำนวน ๑๓ รูป ได้มาโดยการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง ใช้วิธีวิจัยโดยการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เครื่องมือที่ใช้ได้แก่ แบบบันทึกพฤติกรรมการเรียนของนิสิต แบบสอบถามปัจจัยที่มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน แบบสัมภาษณ์ แบบทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียน ผลการวิจัยพบว่า

๑. ปัจจัยที่มีผลต่อผลสัมฤทธิ์การเรียน ได้แก่ ๑) วิธีการสอนของอาจารย์ ให้อาจารย์สอนเชิงบวก มีการวางแผนการสอนร่วมกับนิสิต มีการแจ้งจุดประสงค์การเรียนรู้ สอนให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมทางกาย อารมณ์ สังคม และ สติปัญญาและใช้หลักการสอนเชิงพุทธ คือ สุปฏิปันโน สุวิชาโนและสุสาสนโน ๒) วิธีการเรียนของนิสิต โดยเฉพาะการเข้าชั้นเรียนทุกครั้งที่มีการสอน ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมที่เป็นกัลยาณมิตร

๒. ปัญหาอุปสรรคและแนวทางแก้ไขการเรียนการสอน พบว่า ๑) ปัญหาอุปสรรคด้านการเรียน คือนิสิตไม่มีการเตรียมตัวมาเรียน ไม่มีความสนใจต่อการเรียน ขาดเรียนบ่อย ส่งงานไม่ตรงเวลา ขาดการเอาใจใส่ และ มีการค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมน้อย ๒) แนวทางแก้ไขการเรียนการสอน คือ วิธีสอนควรผสมผสานหลายวิธี ให้สอนแบบบรรยาย แบบไม่เครียด สอนแบบสาธิต และให้นิสิตมีส่วนร่วมโดยการซักถามโต้ตอบ กระตุ้นให้นิสิตได้คิด ต้องจูนนิสิตที่มีความรู้อ่อน เน้นการปฏิบัติในห้องเรียน การใช้เหตุผล ตรงประเด็น ควรมีการศึกษานอกสถานที่ นิสิตต้องศึกษาเนื้อหาท่อนก่อนเข้าเรียน ทำงานที่ได้รับมอบหมายให้แล้วเสร็จ เตรียมคำถามเพื่อสอบถามอาจารย์ เข้าเรียนอย่างสม่ำเสมอ และ ใช้หลักการเรียน ๔ ส. คือ ส. การฟัง จิ. คิด ปุ.สอบถาม ลิ. การจดบันทึก

* อาจารย์ประจำ สาขาวิชาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

คำสำคัญ : ปัจจัยที่มีผลต่อผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ ปัญหาอุปสรรค แนวทางแก้ไขการเรียนการสอน

ABSTRACT

The objectives of this research were 1) to study factors affecting to the learning achievement of the subject of Social Studies Teaching, and 2) to study problems and solutions to learning and teaching in Social Studies Teaching subject of the undergraduates of Mahachulalongkornrajavidyalaya university, Surin campus. It was the descriptive research. The samples were 33 persons obtained by cluster sampling. The research instruments used were students' learning behavior record, pre-test and post-test, interview, and questionnaires. The research findings were found as follows:

1. The factors affecting to the learning achievement were; 1) the factor of lecturer's methods of teaching i.e. (1) positive teaching (2) planning with students (3) informing the learning objectives (4) developing on the aspects of physics, emotion, society, and intellect, and (5) Buddhist principles i.e. good behavior, good knowledge, and good teaching; 2) the factor of students' learning methods such as regularly attending to the classroom; and 3) the factor of environment i.e. good friends.

2. Problems and solutions of learning and teaching were as follows;

1.1. The students' problems were 1) coming to the class without preparation 2) being uninterested in the studies 3) being absent very often to the class 4) late submitting assignment 5) lacking of intention 6) less in seeking the additional knowledge.

1.2. The solutions to learning and teaching were as follows; 1) the lecturer should use various methods of teaching such as lecture, demonstration, question and answer, and individual intention 2) teaching by emphasizing the practice 3) field trip studies 4) students had to prepare themselves before coming to the class 5) students should finish the assignment 6) students should prepare the questions to ask the lecture 7) students should attend the class regularly 8) students should apply the scholar's principle of learning i.e. listening (Su), thinking (Ci), questioning (Pu), and writing (Li).

Keywords: The factors affecting to the learning achievement, Problems of learning and teaching, solutions of learning and teaching

๑. บทนำ

อาจารย์ผู้สอนเป็นบุคคลที่มีความสำคัญมากที่สุดในการนำหลักสูตรของมหาวิทยาลัยไปใช้ การศึกษาคือ กิจกรรมการเรียนการสอนที่เกิดขึ้นระหว่างอาจารย์กับนิสิต การที่อาจารย์จะเป็นบุคคลที่สามารถพัฒนานิสิตให้มีคุณภาพได้นั้นจะต้องเรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง โดยปรับบทบาทใหม่เป็น ๒ ลักษณะคือ ๑) อาจารย์ในฐานะผู้ปฏิบัติการสอน ๒) อาจารย์ในฐานะนักวิจัยอันเป็นบทบาทที่มีความสำคัญที่จะช่วยเสริมการสอนของอาจารย์ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น นั่นคือการสอนและการวิจัยของอาจารย์ก็จะกลายเป็นสิ่งเดียวกัน

การวิจัยทางการศึกษา เป็นการวิจัยที่อาจารย์เป็นผู้ดำเนินการวิจัยด้วยตนเอง ซึ่งถือว่าเป็นคนใน เพราะมีความใกล้ชิดกับนิสิตมากที่สุดและถือว่าเป็นผู้ที่รู้ปัญหาของนิสิตได้ดี ทุกครั้งที่เข้าสอนย่อมพบกับปัญหาในชั้นเรียน หลายครั้งอาจารย์หาวิธีการแก้ปัญหาด้วยตนเองโดยไม่ได้แจ้งให้ใครทราบ และเป็นการแก้ปัญหาที่ไม่เป็นระบบ ดังนั้นถ้าอาจารย์ผู้สอนได้รับการพัฒนาและมีการสนับสนุนให้ทำการวิจัย ย่อมส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพของอาจารย์โดยตรง นั่นหมายถึงประสิทธิผลของการจัดการศึกษาของมหาวิทยาลัย ซึ่งคณะครุศาสตร์มีเป้าหมายที่จะพัฒนางานวิชาการ งานสร้างสรรค์ การวิจัยทางการศึกษา และการวิจัยในชั้นเรียนของคณาจารย์ด้วย

การจัดการศึกษาในสภาพปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันว่า อาจารย์ผู้ปฏิบัติการสอนโดยตรงน่าจะเป็นผู้ที่มีศักยภาพดีกว่า นักวิจัยภายนอก ที่จะทำการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนตามสภาพการณ์ของห้องเรียนที่เป็นอยู่จริง ซึ่งไม่จำเป็นที่จะต้องอยู่ภายใต้กรอบแนวคิดหรือทฤษฎีที่กำหนดโดยผู้อื่นเสมอไป อาจารย์ผู้สอนสามารถทำวิจัยและสร้างทฤษฎีขึ้นมาใหม่ได้

การปฏิรูปการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ กำหนดแนวทางในการจัดการศึกษาไว้ว่า “ในการจัดการกระบวนการเรียนรู้ให้ถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด และต้องส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนจัดบรรยากาศ สื่อการเรียน และสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียน ใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนไปพร้อมกันจากแหล่งวิทยาการ ทรัพยากรการเรียนรู้ต่างๆ” สอดคล้องกับหลักการศึกษาศาสตร์ของพุทธศาสนา ที่เน้นการปฏิบัติและการวิจัย ซึ่งมีกล่าวไว้ในพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีดังนี้ โยนิโส วิจเณ ธมมํ ปญญาตถํ วิปัสสตี พิงวิจยธรรมโดยแยบคาย จึงจะเห็นอรรถแจ้งชัดด้วยปัญญา(อง.สตุตก. ๒๓/๓/๒)

สภาพปัญหาของการจัดการเรียนการสอนในรายวิชาการสอนสังคมศึกษา คือ มีปัญหาในด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ถึงแม้ผลการเรียนจะผ่านเกณฑ์มาตรฐานของมหาวิทยาลัย แต่ผลการเรียนไม่น่าพึงพอใจหากมองในแง่สาขาวิชาสังคมศึกษา ด้วยว่ารายวิชาการสอนสังคมศึกษา จัดว่าเป็นวิชาเอกของสาขานี้ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนจึงน่าจะสูงกว่าสภาพที่เป็นอยู่นี้ สิ่งที่พบมากที่สุดจากประสบการณ์การสอนในรายวิชาการสอนสังคมศึกษา คือ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และปัญหาในการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ที่ขาดความสัมพันธ์กัน โดยเฉพาะทักษะการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งพัฒนามาจาก ๓ ขั้นตอน เป็น ๖ ขั้นตอน

เปรียบเทียบแผนการจัดการเรียนรู้แบบ ๓ ขั้น และ ๖ ขั้น

แบบ ๓ ขั้น	แบบ ๖ ขั้น
๑. ขั้นนำ	๑. ขั้นเกริ่นนำ
๒. ขั้นสอน	๒. ขั้นประสบการณ์การเรียนรู้
	๓. ขั้นสะท้อนความคิด
	๔. ขั้นทฤษฎี
	๕. ขั้นนำไปใช้
๓. ขั้นสรุป	๖. ขั้นสรุป

การเขียนแผนการจัดการเรียนรู้แบบ ๖ ขั้นนั้นนิสิตยังขาดทักษะการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ขาดทักษะการวิเคราะห์ความสัมพันธ์กันของกิจกรรมการสอนทั้ง ๖ ขั้นตอน เช่น การจัดกิจกรรมการสอนในขั้นประสบการณ์การเรียนรู้ที่จะต้องมีความสัมพันธ์กับขั้นสะท้อนความคิด ขั้นสะท้อนความคิดจะนำไปสู่การสร้างทฤษฎี ขั้นสร้างทฤษฎีจะเป็นแนวทางในการนำไปใช้ และจะได้ข้อสรุปรวบยอดในขั้นสุดท้าย ตามกระบวนการสอนแบบ ๖ ขั้น

และสื่อการสอนก็ต้องสัมพันธ์กันกับขั้นการสอนทั้ง ๖ ขั้น ปัญหาคือนิสิตไม่สามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์กันของสื่อการสอนกับขั้นการสอนทั้ง ๖ ขั้นให้สนิทได้ เช่น ระบุสื่อว่า มีใบความรู้ ใบงาน และแบบทดสอบ แต่ไม่ได้นำไปใช้ในกระบวนการสอน บางครั้งมีการให้นักเรียนทำแบบทดสอบแต่ไม่ระบุสื่อตั้งนี้เป็นต้น

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในระดับอุดมศึกษาควรจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย ไม่ควรเน้นการบรรยายอย่างเดียว เพราะการจัดการศึกษาในระดับอุดมศึกษามุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะกระบวนการในการ

ทำงานที่ใช้หลักวิชาการ การเก็บรวบรวมข้อมูล การเรียบเรียงถ้อยคำ การใช้ภาษาที่กระชับ กระชับ ได้ถ้อยความ ผู้สอนได้ตั้งข้อสังเกตจากการสั่งงานให้นักศึกษาทำโดยเฉพาะการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ หลายภาคการศึกษาที่ผ่านมา พบว่านิสิตมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ ขาดทักษะในการเขียน ขาดทักษะในการใช้ภาษา การออกแบบการเขียน จึงได้นำปัญหานี้เข้าปรึกษาหารือกับคณาจารย์ในสาขาวิชาหลักสูตรและการสอน ได้ลงความเห็น ว่า ต้องการวิธีการแก้ไข ด้วยการศึกษาค้นคว้าที่ส่งผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนิสิตและศึกษาปัญหาอุปสรรคของการเรียนการสอน รวมทั้งแนวทางการแก้ไขปัญหา เพื่อนำมาพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนิสิตให้สูงขึ้น

ดังนั้นการศึกษาค้นคว้าที่มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และศึกษาปัญหาอุปสรรคของการเรียนการสอน รวมทั้งแนวทางการแก้ไขปัญหา จึงเป็นวัตถุประสงค์ที่สำคัญสำหรับผู้วิจัยซึ่งคาดว่าจะทำให้ได้วิธีการได้องค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ในการที่จะนำไปใช้ในการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ในสาขาวิชาหลักสูตรและการสอนเพื่อใช้ประกอบวิชาชีพ โดยเฉพาะรายวิชาการสอนสังคมศึกษา ผู้วิจัยในฐานะอาจารย์ผู้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ สำหรับนิสิตสาขาวิชาสังคมศึกษา จึงมีความสนใจที่จะศึกษาค้นคว้าที่มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาการสอนสังคมศึกษา ของนิสิตสาขาวิชาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาการเรียนการสอนให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามแนวทางปฏิรูปการศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช ๒๕๔๒

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาค้นคว้าที่มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาการสอนสังคมศึกษา ของนิสิตสาขาวิชาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

๒. เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคและแนวทางแก้ไขการเรียนการสอนรายวิชาการสอนสังคมศึกษาของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ใช้วิธีศึกษาลักษณะงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีสอบถามและสัมภาษณ์ ประชากรได้แก่นิสิต คณาจารย์และผู้บริหาร

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ๑) แบบบันทึกพฤติกรรมการณ์ ๒) แบบสัมภาษณ์ ๓) แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ๔) แบบสอบถามปัจจัยที่มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการดังนี้ ประชุมคณะผู้วิจัยวางแผนในการเก็บรวบรวมข้อมูล ทำหนังสือขออนุญาตกลุ่มประชากรตัวอย่างเพื่อสัมภาษณ์และแจ้งนิสิตเพื่อดำเนินการวิจัย โดยการ ๑) ทดสอบก่อนเรียน ปฏิบัติการสอนตามแผนที่วางไว้ ทำการบันทึกพฤติกรรมการเรียนของนิสิตแต่ละรูปและ ทดสอบหลังสอน ๒) สัมภาษณ์นิสิต ผู้บริหารและคณาจารย์ แล้วจดบันทึกตามที่เป็นจริง

๔. ผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้ขอค้นพบที่ตอบวัตถุประสงค์การวิจัยดังนี้

๔.๑ ปัจจัยที่มีผลต่อผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้มากที่สุดคือ ๑) ปัจจัยด้านวิธีการสอนของอาจารย์ โดยใช้วิธีการสอนดังนี้ (๑) การสอนเชิงบวก (๒) มีการวางแผนการสอนร่วมกับนิสิต (๓) มีการแจ้งจุดประสงค์การเรียนรู้ (๔) สอนให้เกิดการพัฒนาทางกาย อารมณ์ สังคม และ สติปัญญา (๕) ใช้หลักการสอนเชิงพุทธ คือ สุปฏิปันโน สุวิชาโนและสุสาสนโน ๒) ปัจจัยด้านวิธีการเรียนของนิสิตโดยเฉพาะการเข้าชั้นเรียนทุกครั้งที่มีการสอน ๓) ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมที่เป็นกัลยาณมิตร

๔.๒ ปัญหาอุปสรรคและแนวทางแก้ไขการเรียนการสอน ด้านปัญหาอุปสรรคการเรียนการสอน ได้แก่ ๑) นิสิตไม่มีการเตรียมตัวมาเรียน ๒) ไม่มีความวิตกกังวลต่อการเรียน ๓) ขาดเรียนบ่อย ๔) ส่งงานไม่ตรงเวลา ๕) ขาดการเอาใจใส่ถึงแม้จะมีการเตือนแล้วก็ตาม ๖) มีการค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมน้อย ด้านแนวทางแก้ไขการเรียนการสอน ได้แก่ ๑) วิธีสอนควรผสมผสานหลายวิธี ให้สอนแบบบรรยาย แบบไม่เครียด สอนแบบสาธิต และให้นิสิตมีส่วนร่วมโดยการซักถามโต้ตอบ เป็นการกระตุ้นให้นิสิตได้คิด อาจารย์ต้องจูนนิสิตเป็นรายบุคคลที่มีความรู้อ่อน ๒) เน้นการปฏิบัติในห้องเรียน การใช้เหตุผล ตรงประเด็น ๓) ควรมีการศึกษานอกสถานที่ ๔) นิสิตต้องเตรียมความพร้อมด้านเนื้อหาที่จะศึกษาก่อนเข้าเรียน ๕) ทำงานที่ได้รับมอบหมายให้แล้วเสร็จ ๖) เตรียมข้อคำถามเพื่อสอบถามอาจารย์ ๖) เข้าเรียนอย่างสม่ำเสมอ ๗) ใช้หลักการเรียนของนักปราชญ์ คือ สุ. ได้แก่ การฟัง จิ. ได้แก่คิด ปุ. ได้แก่ การสอบถาม ลิ. ได้แก่ การจดบันทึก

๕. สรุปผลและข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยได้ขอค้นพบที่ควรอภิปราย คือ ได้พบปัจจัยที่มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนิสิตซึ่งปัจจัยดังกล่าวได้แก่วิธีการสอนของอาจารย์และวิธีการเรียนของนิสิต มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนมากที่สุด สิ่งที่ไม่คาดคิดว่าจะพบก็คือ เรื่องการสอบพบว่านิสิตส่วนมากเขียนโน้ตเล็กๆ พกเข้าไปในห้องสอบ ซึ่งอาจอภิปรายได้ทั้งสองส่วนคือ อาจเป็นความย่อหย่อนของกรรมการคุมสอบ และอาจเป็นการขาดสำนึกของนิสิต ประเด็นนี้ผู้บริหารควรนำไปปรับกระบวนการ การจัดการวัดผลให้เข้มข้น ด้านห้องสมุดนิสิตมองไปค่อนข้างลบ ไม่น่าเข้า อึดอัด มีกลิ่นอาหาร จึงควรได้รับการพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่น่าเข้า่าน่าศึกษา มีบรรยากาศที่โปร่งใส

ชวนอ่านหนังสือ และประเด็นสำคัญคือเรื่องการสอน เนื่องจากพบว่าเป็นปัจจัยหลักที่มีผลต่อการเรียนของนิสิต อาจารย์จึงไม่ควรขาดสอนหรือขาดให้น้อยที่สุด

ข้อเสนอแนะ

ปัจจัยที่มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาการสอนสังคมศึกษา ของนิสิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ที่พบในงานวิจัยนี้ มีข้อเสนอแนะดังนี้

การจัดการเรียนการสอนที่จะทำให้ประสบผลสำเร็จนั้นปัจจัยหลักคือ วิธีการสอนของอาจารย์ ซึ่งนิสิตให้ความสำคัญสูงหากอาจารย์ขาดสอนบ่อยกำลังใจในการเรียนของนิสิตย่อมลดลง อีกประเด็นหนึ่งคือวิธีการเรียนของนิสิตก็มีผลต่อการเรียนไม่น้อย หากนิสิตเตรียมตัวโดยการอ่านศึกษาเนื้อหาล่วงหน้าก่อนเรียนจะส่งผลต่อการเรียนสูง สิ่งสำคัญอาจารย์ต้องมองว่า “การสอนเป็นหน้าที่” จึงไม่ควรขาดสอน

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

๑) ควรมีการวิจัยเปรียบเทียบวิธีการสอน เช่น การสอนโดยใช้หลักอริยสัจ ๔ กับการสอนแบบใช้ปัญหาเป็นฐาน

๒) ควรมีการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนิสิตชั้นอุดมศึกษาปีที่ ๑ ของนิสิตทุกสาขาวิชาในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

๓) ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับนิสิตที่ออกฝึกปฏิบัติการสอนในสถานศึกษาต่างๆ โดยให้ทุกวิทยาเขตทำพร้อมกัน

บรรณานุกรม

ฝ่ายวิชาการสุตรไพศาล. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ ๑ – ๒) พ.ศ. ๒๕๔๒-๒๕๔๕.

กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สุตรไพศาล, ๒๕๔๗.

แผนกคอมพิวเตอร์ โครงการชำระพระไตรปิฎกฯ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์.

พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม ๒๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.